مارکس‌و سیاسەتی مۆدێرن

بابک ئەحمەد

وەرگێڕانی لەفارسییەوە: یاسین عومەر

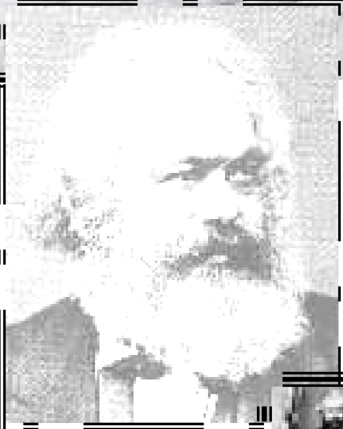

(ئەگەر ئەرکی ئێمە نییە ئایندە بینا بکەین‌و وەڵامە سەرمەدیەکان دابڕێژین، ئەوەی دەبێت ئێستا بەئەنجامی بگەیەنین زۆر یەقینە. مەبەستم رەخنەی بوێرانەی هەموو شتێکی جێگیرە. بوێر نەك تەنها بەمانای نەبوونی ترس لەبەرهاتووەکانی خود، بەڵکو تەنانەت لەشەڕکردن لەگەڵ هەر هێزێکدا کەرەنگە بێتە بەرامبەرەوە).

بابەتی ئەم کتێبە لێکۆڵینەوەیە لەمەکانەی تیۆری رەخنەیی کارل مارکس لەقسەی سیاسی مۆدێرندا. ئەندێشەو بەرهەمەکانی مارکس هەر لەساتەوەختی دەرکەوتنیانەوە تا بەئەمڕۆ دەگات سەرچاوەی تەئویلی جۆراوجۆرو دژ بەیەك بوون. ئەم خاڵە، لەمەڕ نووسینە سیاسییەکانی ئەو بەهێزێکی زیاترەوە دەردەکەوێت، تا هەنوکەش لەنێوان فەیلەسوفان‌و زانایانی زانستی کۆمەڵایەتی سەبارەت بەپشك‌و رۆڵی مارکس لەپێکهاتنی سیاسەتی مۆدێرندا بیوربۆچوونی جیاواز جیاواز هەیە. ژاك بیدەو ژاك تێکسێ کاری ئەو لەم زەمینەیەدا بەگرنگ‌و رەچەشکێنانە دەزانن‌و لەو باوەڕەدان کەبەبێ سەرنجدان لەبەرهەمەکانی ئەو ناتوانرێت تیۆری سیاسیی نوێ‌و سیاسەتی مۆدێرن سەرلەنوێ پێناسە بکرێنەوە(١).

لەبەرامبەریشدا، بیریارگەلێکی وەکو ژان — لوك نانسی‌و فیلیپ لاکولابارت لەو باوەڕەدان کەمەسەلەی سیاسی بەشێکی فکرناشدەی کاری مارکسە.

ئەوانە لەیەکەمین بەشی کتێبی "گەمەی دووبارەی سیاسەت"دا نووسیویانە کە لە ئەندێشەی مارکسدا "بۆشاییەکی سیاسی" هەیە، لەبەرئەوەی ئەو بەشێوەیەکی بنەڕەتی لەتوێژینەوە فەلسەفەیەکانی خۆیدا بەم ئەنجامە گەیشتبوو کەدەبێت تیۆری کۆمەڵایەتی‌و رەخنەیی لەسەر بنچینەی ئابوری‌و سیاسی (کەئیمکانی ناسینی کۆمەڵگەی مەدەنی دەستەبەر دەکات) دابمەزرێنێت، سەرئەنجام: "سیاسەت وەکو کارێکی تیۆرێزەنەکراو لەکاری ئەودا مایەوە(٢) "ژمارەیەك لەتوێژەرەوانیش جەخت لەوە دەکەنەوە کەناتوانرێت بەمانای تەواوی وشەکە مارکس بەفەیلەسوفێکی سیاسی بزانرێت، لەبەرئەوەی ئەو هەرگیز فەلسەفەیەکی سیاسیی گشتگیرو خاوەن یاساو رێسای پێشکەش نەکرد. روونە دیدگاو روانینی سیاسی هەر فەیلەسوفێك کەدەوروبەری سەدو شەست ساڵ پێش ئێستا کاری فکریی خۆی دەستپێکرد بوو، ناتوانێت بەشێوەیەکی تەواو وەڵامی پرسیارەکانی ئەمڕۆ بداتەوە، بەڵام ئەو پرسیارانەی کەلەم کتێبەدا خرونەتە روو، ئەمانەن: رۆڵی مارکس لەسەرهەڵدانی مەسەلەکانی ئەمڕۆدا تا چ ئاستێك بووە؟ ئایا ئەگەر ئەو نەبوایە، ئێمە بەو شێوەیەی کە ئەمڕۆ دەڕوانین سەرنجمان دەدایە جیهان‌و خۆمان‌و مەسەلە سیاسیەکان؟ ئایا مارکس لە دروستکردنی روخساری دانایی رۆژگاری ئێمەدا رۆڵی هەبووە یان نەیبووە؟ ئەگەر وەڵامەکە ئەرێیە، ئەوا رۆڵی ئەو چی بوو؟

مارکس تیوەرێکی کۆمەڵایەتی‌و رەخنەییانەی داڕشت کە ئێستاشی لەگەڵ بێت بۆ فەیلەسوفان‌و زانایانی زانستی کۆمەڵایەتی مەبەست‌و گرنگەو لەچەندین رووەوە کاریگەری هەیە، ئەو نەك هەر تەنها بۆ پەیڕەوانی راستڕەوی خۆی، واتە بیریارانی وەکو جۆرج لۆکاچ، کارل کۆرش، ئانتۆنیۆ گرامشی، لویس ئالتۆسێر، لوچو کۆلتی، بەڵکو بەسەر کۆمەڵێك لەسیاسەتمەداران‌و شۆڕشگێڕان‌و بگرە بەسەر بەشێك لەناودارانی فەلسەفەو زانستی مرۆڤایەتی سەدەی بیستەمیش، کەپەیوست بوون بەڕەوت‌و رێبازگەلێکی جۆراوجۆرەوە، کاریگەری داناوە، تەنانەت یەکێ لەسەرسەخترین رەخنەگرانی مارکس، واتە کارل پۆپەر، لەکتێبی "کۆمەڵگەی کراوەو دوژمنەکانی نووسیویەتی کەگەڕانەوە بۆ زانستی کۆمەڵایەتی پێش مارکس چیدی قابیلی تەسەورکردن نییە، توێژەرانی ئەمڕۆ هەموویان قەرزاری ئەون، با خۆشیان ئاگایان لەم قەرزە نەبێت(٣). لیبرالستێکی تریش کەئەویش دیسان لەپەیوەند بەئەندێشەکانی کارل مارکسەوە ئاوازێکی رەخنەگرانەی توندوتیژی هەبوو، واتە ریمۆن ئارۆن لەکتێبی (تەماشاکەری بەڵێندەر)دا بەڕاشکاوی نووسیویەتی کە هەر چۆن دەڕوانێتە رابردوو و لەبەرهەمەکانی خۆی ورد دەبێتەوە، هەست دەکات کەئەوانە (قوڵبونەوەیەکن لەبارەی سەدەی بیستەمەوە، کە لەژێر روناکی بەرهەمەکانی مارکسدا) و هەوڵیانداوە تا تەواوی بەشەکانی کۆمەڵگەی مۆدێرن، واتە ئابوری، پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان، پەیوەندیە چینایەتییەکان، رژێمە سیاسیەکان، پەیوەندی نێوان میللەتان‌و لێکۆڵینەوە ئایدۆلۆژییەکان رۆشن بکەنەوە(٤).

لێکۆڵینـــەوەی ئەندێشـــەی کۆمەڵایـــەتی و سیاســـی مۆدێرن و، دەرگیر بوون لەگەڵ لێکۆڵینەوەکانی سەردەمی پاش مۆدێرنە، بەبێ سەرنجدان لەکارەکانی مارکس کەموکورت دەنوێنێت، من لەسەر ئەم ئیدعایە یان پێشنیهادە، پێدادەگرم کەبیری مارکس بەهەمان مانا زیندووە کەئەندێشەکانی گەورەترین بیریارانی مۆدێرنی وەکو لۆك، رۆسۆ، کانت و هیگل زیندوون، نایشارمەوە رێزێکی زۆر بۆ ئەندێشەکانی مارکس دادەنێم بەڵام بەهیچ جۆرێك بەدوای لایەنە بەسەرچووەکانی ئەوەوە نیم، لۆدڤیك ڤیتگنشتاین لەدوا دواییەکانی تەمەنیدا نوسیبوی: "فەیلەسوف، هاونیشتمانی هیچ یەکێ لەکۆمەڵگەی بیروباوەڕەکان نییە. ئەمە ئەو شتەیە کەفەیلەسوفێك لەو دروست دەکات"(٥). کتێبی فەلسەفی دەربارەی بیریارێك، کتێبێك کە شایستەی سیفەتی فەلسەفی بێت، دەبێت پەیرەوی لەهیچ کام لە "کۆی باوەڕەکان"، واتە قەیدو بەندە ئاینیەکان و "ناوە باوەکان" نەکات و نوسینێکی سەربەخۆ بێت.

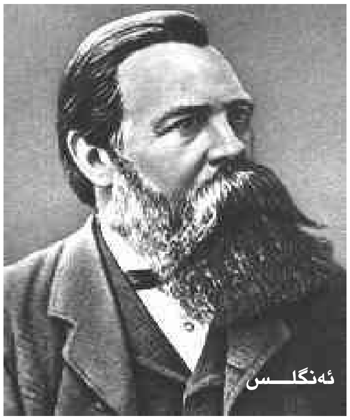
ئەنگلـــس

هەر لەبەر هەمان هۆو هەر لەم دێڕە بەراییانەی ئەم کتێبەوە کە لەبەردەمتاندایە دەبێت بەڕاشکاوی و دڵنیاییەوە بڵێین کە ئەم کتێبە نووسینی مارکسیستێك نییەو تیایدا هەوڵنەدراوە تا لەهەموو شوێنێك و بەهەر نرخێك بووە بەرگری بکات لەئەندێشەکانی مارکس و رێبازێك کەئەو لەبەرهەمەکانی خۆیدا تەرحی کردبوو، هەڵبەتە مارکسییەکانیش بەرگریان لەهەموو ئەو شتانە نەکرد کەمارکس بیری لێدەکردەوەو لە نووسینەکانیدا تۆماری کردن، بەڵام نزیك بەهەموویان بەگشتی بەئەرکی خۆیان زانیوە بەرگری لەو شتە بکەن کەڕێبازی کاری ئەویان ناسیوەو بەگوتەی جۆرج لۆکاچ راست گەڕێنەری مارکسیستی بەر لەهەر شتێك لەقەڵەمڕەوی میتۆدۆلیژییەکەیدا دەردەکەوێت(٦) لەلایەکی ترەوە، دەبێت ئەم خاڵەیش ئاشکرا بکەم، ئەم کتێبە سەرباری ئەو رەخنە توندانەی لەئەندێشەکانی مارکس هەیەتی، بەتایبەتی لەلێکۆڵینەوەی دیموکراسیزمی مۆدێرندا، بەهیچ شێوەیەك دژی مارکس نییە. لەپێشەکی کتێبەکەدا روونمکردۆتەوە کەبۆچی چالاکییە هزری و دەستکەوتە میتۆدۆلۆژیەکەی مارکس بەگرنگ دەزانم و لەهەمان حاڵدا، هەڵوێستێکی رەخنەییانەم لەبەرامبەریاندا هەیە، لەنووسینی ئەم کتێبەدا زۆر کۆشاوم ئامۆژگارییەکەی سپێنۆزا بکەمە رێبازی خۆم: (مەگری، پێمەکەنە، بەڵکو بیرکەرەوە).

لێکۆڵینەوەکانی ئەم کتێبە بەشێوەیەکی سەرەکی پشتی بە بەرهەمەکانی خودی مارکس بەستووە، لەکاری نوسەرێکدا کەبنەمایەکی ئاوا بکاتە رێبازی خۆی، چەندیدن دژواری قوت دەبنەوە، ئەو بەشانەی لەو کۆمەڵە کتێبانەی کەبەناوی MEGA یان Werke وە چاپ بوون، ئەوانیش کامڵ نین و، هەندێك لەنوسینە ئابووری و یاداشتە سایسی و کۆمەڵناسییەکان و نامەکانی مارکسی تێدا نییە. ئەم کەموکورییە تەنانەت لەو پەنجا موجەلدەشدا جا کە لەکۆی بەرهەمەکانی مارکس و ئەنگلس کەبۆ ئینگلیزیش وەرگێڕدراون و بڵاوبونەتەوە، وەلا نەنراوە. کۆی تەواوی بەرهەمەکانی مارکس و ئەنگلس کەبۆ ئینگلیزیش وەرگێڕدراون و بڵاوبونەتەوە، هێشتا ئەویش بەشێوەیەکی رەخنەیی و ورد چاپ و بڵاونەکراوەتەوە، لەو دەقانەدا کە لەیەکێتی سۆڤێت ورەگێڕدرابوون و بڵاوکرابوونەوەو بەشێوەیەکی بەرفراوان لەبەر دەستی خوێنەراندان، نمونەگەلێك لەسەپاندنی بیروڕا لابردن و، تەنانەت دەستکاریکردن و شێواندنیش لەبەردەستدان، کەزۆرتر روونکردنەوەو یاداشتی بلاڤکارە گومڕاکەرەکانە. هەڵبەتە ئەمانە هەموویان کاری توێژەر دژوارتر دەکەن.

جۆرج لۆکاش

دژوارییەکی تری ئەمە، بۆ تایبەتمەندی دەستکەوتنی بەرهەم و ئەندێشەکانی مارکس خۆی دەگەڕێتەوە، کەسەدو بیست ساڵ بەسەر مەرگیدا تێپەڕ دەبێت. کاری فکری مارکس هێندە خۆشدەستی تەئویل و لێکدانەوەی فراوان بووەو ئەم تەئولاینە هەندێکجار لەگەڵ یەکتردا جیاوازو لێکدژ بوون کەمرۆڤ ئەو قسە بەناوبانگەی نیچەی بیر دەکەوێتەوە کە لەپەیوەند بەشۆڕشی فەرەنساوە کردوویەتی: (ئیدی ناسینەوەی دەق لەدوای کۆمەڵێك تەئویلەوە کارێکی زۆر دژوارە، وەك بڵێی دەقەکە لەپشت لێکدانەوەکاندا گومبووە). بەڵام لەساڵانی جەنگی جیهانی دووەم بەدواوە بزووتنەوەیەکی فکری بەرێکەوتووە کەهانی گەڕانەوە دەدا بۆ خودی بەرهەمەکانی مارکس(٧) چەند توێژەرێکی کارای وەکو ئۆگۆست کۆرنۆ، ماکسیمیلین ڕۆبل، هال درەیپر، دەیڤد مەکلان، ڕێگەیان کردەوە، قەیرانی ستالینیزمیش بەئەندازەی خۆی کاریگەری دانا، بزوتنەوی رادیکاڵی دژی جەنگی ڤێتنام، بزووتنەوەی خوێندکارانی زانکۆیی دەیەی ١٩٦٠، قەیرانە ئابوورییەکان، گەشەی بێکاری لەئەورووپای خۆرئاواو، دەرکەوتنی ئەو شتەی کەتیری ئنگیلتۆن بە "شەوی تاریکی تاچەر – ڕێگان"ی دانا، دروستبوونی محافزەکاری نوێ و لیبرالیزمی نوێ، کەوتنی کۆمۆنیزم لەیەکێتی سۆڤێت و ئەورووپای خۆرهەڵات، هەموو ئەمانە بوونە مایەی ئەوەی کەسەرنجدان لەئەندێشەکانی خودی مارکس بەدابڕاوی لەو شیکردنەوەو لێکدانەوانەی کەدواتر بۆ ئەو ئەندێشانە کراون، شکڵ بگرێت، لەم نێوەدا، هەڵبەتە دەرکەوتنی "چەپی نوێ" و مارکسیزمی خۆرئاوایش دەبێت لەبەرچاو بگیرێت. چونکە بیریارانی ئەم ڕێبازەش خوازیاری گەڕانەوە بوون بۆ سەرچاوەی بەرهەمەکانی مارکس و ئەنگلس(٨).

ئەمرۆش لەسەر ئەم خاڵە پێداگری دەکەین کەسەرباری هەموو دژوارییەکان دەبێت بیر لە "مارکسی پاش مارکسیزم" بکەینەوە، هەوڵبدەین بۆ دەقی نووسین و ئەندێشەکانی ئەو بگەڕێننەوەو ئەو حیجابانەی کراونەتە بەری بیانخەینە لاوە.

(لینینیزم یەکێکە لەو حیجابانە، لەراستیدا خراپترینیانە).

ڕاستییەکەی، نووسینی ئەم کتێبە بۆ ساڵانێکی دوور دەگەڕێتەوە، لەئەسفەندی ١٣٥٩ دا دەستمکرد بە نووسینی کتێبێکی دوورو درێژ لەمەڕ "مارکسیزم و سیاسەت". بەپێی ئەو تەرحەی کەبۆ کارەکەی خۆم دەستنیشان کردبوو دەبوو لەیەکەمین بەشدا بچومایەتە سەر ئەندێشە سیاسییەکانی مارکس. لەسەروەختی کارەکەدا تەنانەت بۆ ئامادەکردنی بەشی دووەم کە بابەتەکەی ئینتەرناسیونالی دووەم بوو، زیاتر لە ٢٠٠ لاپەڕە یاداشتم ئامادەکردبوو، نوسینی بەرگی یەکەم لەمانگی دەی ١٣٦٢ دا تەواو کرد. دوایین پاکنوس ٧٢٣ لاپەڕەی گەورەی لەخۆ گرتبوو. سەرباری ئەوەی کەئەم بەشەی کارەکەم، کەبەبۆچوونی ئەو کاتی خۆم بەشێکی بنەڕەتی و دژوار بوو بەکۆتایی گەیشتبوو، وەلێ بیری بڵاوکردنەوەیم لەمێشکی خۆمدا وەلانا. لەو ڕۆژگارە دژوارەدا، بەفەرز کەئیمکانی بڵاوبوونەوەی کتێب فەراهەم دەبوو، بەڵام هەلی بردنە پێشەوەی لێکۆڵینەوەی رەخنەییانە دەربارەی بابەتەکانی ناوی لەئارادا نەبوو. نەمدەویست کتێبێك بڵاوبکەمەوە کە دژو ڕەخنەگرەکانی ئەتوانن بەشێوەیەکی ئاشکرا دژایەتی خۆیانی لەگەڵدا بکەن و بڵاوی بکەنەوە، بەڵام لەئاستێکی فراوانتردا، واتە لەقەڵەمرەوی سیاسەتی جیهانیدا، ئەو ڕۆژانە زۆر خرۆشێنەر ئامێز بوو. بزوتنەوەی هاوپشتی لەپۆڵەندا بەرەو پێشەوە دەچوو وبزوتنەوەی ناڕەزایەتی لەئەورووپای خۆرهەڵاتدا پێی دەگرت. بۆ سەرهەڵدان و گەشەی بزوتنەوەی ریفۆرمیستی لەیەکێتی سۆڤێت هێشتا دەبوو چەند ساڵێ سەبر بکەین، بەڵام لەئاسۆی ئایندەدا دەکرا چەندین نیشانەی تۆفانێ ببینرێت، کەسەروەختی گەیشت، چەندینجار خێراترو رادیکاڵترو تەنانەت لەپێشبینی خۆشبینترین پێشبینکەرانیش زیاتر کاریگەری دانا. لەکتێبەکەی منیشدا هێماو ئاماژەگەلێك دەبینرا کەلەڕۆحییەیەکەوە هاتووە کەئیمکانی ئاڵوگۆڕکردنی دەدا، بەڵام کتێبەکە هێشتا لەچوارچێوەی قسەی "مارکسیدا" جێگەی هەبوو و مەسەلەی بنەڕەتیش تێگەیشتنی سازو کاری "قەیرانی مارکسیزم" بوو. کتێبەکە گوزارشتی لەتێڕوانینی نووسەرێك دەکرد کە دڵبەستەی تیۆری رەخنەیی بوو، بەتایبەتی ئەندێشەکانی ئادۆرنۆ، هۆرکنهایمەر، بنیامین، لۆکاچ، کرش و گرامشی. کەسێك کەلەگۆشە نیگای "مارکسیزمی خۆرئاوایی"ەوە رەخنە لەئەزمونی کۆمۆنیزمی سۆڤێتی دەگرێت.

ستالین

بۆ نووسینی ئەم کتێبەی کەلەبەردەستانایە زۆر سودم لەبابەتە بنچینەییەکانی ئەو کتێبە (کتێبی قەیرانی مارکسیزم) وەرگرتووە. زۆربەی ئەو قسانەی مارکس و ئەنگڵس کەلێرەدا هێنراونەتەوە لەو کتێبەوە هاتوون، ژمارەیەك چەمك و باسیش لەنێوان هەردوو کتێبەکەدا هاوبەشن. گرنگترینیان رەخنەیەکە لەدیدگای گشتی مارکس لەمەڕ دیموکراسی و دەوڵەتی دیموکراتیکی بۆرژوازی. بەڵام لەڕاستیدا، جیاوازی ئەم دوو کتێبە چەند بەرابەری لێکچونەکانیانە. زۆربەی بابەتەکانی بەشی یەکەمی ئەم کتێبەی ئێستا تازەن و لەکتێبی پێشوودا تەنها ئاماژەگەلێکی پەرش و بڵاو بۆ ئەم باس و بابەتانە کرابوو. لەبەرامبەریشدا، بەشی دووەم کەم و زۆر لەسەر هەمان شێوازی کتێبی پێشووە، هەرچەندە لەقەبارەی بابەتەکانی زۆر کەم کراوەتەوە. ئاسۆی ئەم کتێبەی ئێستا بۆ ئەو باس و لێکۆڵینەوانە دەگەڕێتەوە ئەمڕۆ لەسەر مۆدێرنیتەن. بەرلەوەی ئامانجی ئاشکراکردنی قەیرانی مارکسیزم بێت، تێگەیشتنی جێگەو ڕێگەو ڕۆڵی کارل مارکسە لەتۆمارکردنی سیاسەتی مۆدێرن و ئاشکراکردنی ئەو سنورەیە کەئەندێشەی سیاسی ئەو کەلەتیۆرەیەکی کۆمەلایەتییەوە دەهاتەپێشەوە، جیادەکاتەوە. لەم کتێبەدا نەبۆتە فەرز کەئەندێشەی مارکس تەوەرێکی مانایی پتەوی هەبێ. ئەو بیریارێکی ناسراوە کەوێڕای هەڵەگەلێك کەهەندێ جار گەورەن، هەروەها کەموکوڕی

ئەنجامگیرییەکان و تەعمیماتە تیۆرییەکانی، یارمەتیمان دەدات تەئویلی رۆژگارمان بکەین، کەسێك کەئێمە دەرگیری گفتوگۆی فەلسەفی خۆی لەگەڵ بیریارانی تردا دەکات، ئەندێشەی ئەقڵی رەخنەگرانە گەشە پێدەدات، لەبەرهەمەکانیدا نوێگەری فراوان دەستدەکەوێت و لەباشترین حاڵەتدا دەتوانێت ببێتە مایەی تەسەورێکی تازە لەمەڕ پەیوەندی زۆر ئاڵۆزی دادوەری بەئازادییەوە. کەسێك کەسیستمی مەجودی پەسەند نەبوو، ویستی بیگۆڕێت، زۆر بیری لەم گۆڕانکارییە کردەوەو تێکۆشا رێگەیەکی تازە بکاتەوە، یان بەلای کەمەوە دان بەپێویستبوونی ئەودا بنێ، رەنگە لەبەر خاتری هەمان ناوەڕۆکی رەخنەگرانەی کارەکەی بێت کەئەمڕۆش، ناتوانین دابڕاو لەکارەکانی ئەو بیر لەئازادی بکەینەوە، ئەمە سەرباری ئەوەی کەدەبینین شێوازی پرسیارگەریی ئێمە لەبارەی ئازادییەوە لەگەڵ ئەو پێناسانەی کەئەو بۆ ئازادی بەدەستەوەی داون، ناچنەوە سەر یەك.

خاڵە سەرەکییەکانی ئەم کتێبە لەبەشی وانەی گوتارەکانی پایزی (١٣٧٨ کۆچی هەتاوی – ١٩٩٩ زاینی) لەکۆلێژی ماف و زانستە سیاسیەکانی زانستگەی تاران تەرحکران، سوپاسگوزاری خوێندکارانی بەشە جۆراوجۆرەکانم کەلەم وانە ئیختیاریانەدا بەشدارییان کردو لەڕێنوێنی و ئاماژە رەخنەییەکانی خۆیان بێبەشیان نەکردم، هەروەها دۆستانێکی زۆر، کەهەم ئەوساو هەم لەم ساڵانەی دوایشدا، کەدووبارە بەسۆراغی ئەم کتێبەوە هاتن، لەئامادەکردنی سەرچاوەکان، کتێبەکان و گوتارەکاندا یارمەتییاندام. ئێستا لەپاش تێپەڕینی کاتێکی درێژ بەسەر ئەوەدا رەنگە ناوی هەندێکیانم لەبیربچێت،

بۆیه هیچ ناوێك ناهێنم، به‌ڵام زۆر مه‌منونی هه‌موویانم، هه‌روه‌ها مه‌منونی هه‌موو ئه‌و كه‌سانه‌م كه‌به‌شایسته‌یان زانیم‌و باس‌و خواسیان له‌گه‌ڵدا كردم‌و فێریان كردم، هه‌روه‌ها له‌ ده‌ربڕینی بیروڕای خۆیان، له‌ڕه‌خنه‌گرتن له‌باوه‌ڕه‌كانم درێغیان نه‌كرد(٩).

تێبینی:

ئه‌م نوسینه‌ بریتییه‌ له‌پێشه‌كی بابه‌كی ئه‌حمه‌دی بۆ كتێبه‌كه‌ی (ماركس‌و سیاسه‌ت مدرن)، كه‌ ده‌كرێت وه‌كو خوێندنه‌وه‌یه‌كیش بۆ خودی كتێبه‌كه‌ ته‌ماشای بكه‌ین (وه‌رگێڕ).

گرامشی

پەراوێزەکان:

(١) لــەم رووەوە بڕوانــە Actuel marx (CNRC)

J.Bidet. Theorie general, paris. ١٩٩٠.

J.Texier. Revolution et democratie chez Marx et Engels. Paris. ١٩٩٨.

(٢)ph. Lacoue-Labarthe and j- L. Nancy. Rejouer la politique.

Paris, ١٩٨١, vol ١, pp. ٢٠–٢١.

(٣) كارل پۆپەر، كۆمەڵگەی كراوەو دوژمنانی

(٤)R. Aron. Le Specteur engage. Paris, ١٩٨١. Pp. ٢٩٩- ٣٠٠.

(٥)L. Wittgenstein. Zettel. Trans. G.E.M. Anscombe.

London. ١٩٩٠. Remark, P. ٨٠.

(٦)G.Lucacs. Hisstory and class conciousness. Trans, R. Livingston. London. ١٩٧١, p. ١.

(٧)G. gichtheim, Marxism: An Historical and critical study. London, ١٩٧٨.

(٨)P. Anderson. Cosiderations on Westren Marxism. London. ١٩٧٦.

(٩)لــەلێوەرگرتن‌و بەبەڵگەهێنانـــەوەی بەرهەمـــەكانی مـاركس‌و سـەرجەمی نووسـەراندا، لەهـەر جێیـەك تەئكیـدێك هاتبـێ لەتێكسـتە بنەڕەتییەكەیـەوە وەرگـیراوە. هەرچـەند لەتێكستی بنـەڕەتیی بەرهەمـەكانی ماركسدا (تەنانـەت لـەكۆی بەرهەمەكانیشـــیدا) تەئكیداتـــەكان دەقیـــق نـــین‌و لەگـــەڵ دەستنووسـەكانی خـودی ئـەودا ناچـنەوە سـەریەك. سەرچـاوە جۆراوجۆرەكـان لەپەراوێزەكاندا بەدیقـەت هـاتوون، كـە ئەمـەش

تۆمـارکردنی بیبلۆگرافیـای پشـتەوەی کتێبەکـەی کـردە کارێکی ناپێویست.

سەرچاوە

مارکس‌و سیاست مدرن، بابك احمدی، نشر مرکز، سال ١٣٧٩، چاپ اول، ص (١-٧).